

Блинова О.Є. Особистісні чинники психологічної безпеки студентів закладів вищої освіти / О. Є. Блинова, В. О. Каленчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Херсон: Гельветика, 2018. – Випуск 5. – С.154-160.

УДК 159.9

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Блинова О.Є., д. психол. н., професор, професор кафедри загальної та
соціальної психології

Каленчук В.О., магістрант кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

Статтю присвячено визначенню особистісних чинників психологічної студентів закладів вищої освіти. Представлено суб'єктний підхід до розгляду та аналізу феномену психологічної безпеки, в межах якого психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе в світі, суб'єктивною оцінкою своєї життєдіяльності з точки зору її підконтрольності. Наведено результати емпіричного дослідження, які свідчать про те, що основними детермінантами психологічної безпеки є осмисленість життя, особистісна зрілість, цінності, активність, самостійність, життєстійкість.

***Ключові слова:** психологічна безпека, соціально-психологічна безпека, студенти, особистісна зрілість, життєстійкість, самостійність.*

Блинова Е.Е., Каленчук В.А. Личностные факторы психологической безопасности студентов высших учебных заведений.

В статье отражены результаты исследования личностных факторов психологической безопасности студентов высших учебных заведений. Представлен субъектный подход к анализу феномена психологической безопасности, в соответствии с которым психологическая безопасность понимается как защищенность личности, обусловленная субъективной оценкой

своей жизни с точки зрения возможности ее контролировать. Приведены результаты эмпирического исследования, где показано, что основными детерминантами психологической безопасности являются осмысленность жизни, личностная зрелость, ценности, активность, самостоятельность, жизнестойкость.

***Ключевые слова:** психологическая безопасность, социально-психологическая безопасность, студенты, личностная зрелость, жизнестойкость, самостоятельность.*

Влупова О., Kalenchuk V. англійська анотація

Постановка проблеми. Психологічна безпека, як відчуття захищеності в конкретній життєвій ситуації, як здатність особистості до психологічної опірності несприятливим впливам, як уявлення людини про власні можливості у подоланні складних ситуацій, дозволяє людині розвиватися гармонійно, зберігати високий рівень психологічного благополуччя. Очевидно, що певні особистісні якості сприяють або перешкоджають становленню активної життєвої позиції, готовності брати відповідальність за свої дії у негативних подіях, успішно долати та управляти ними. Саме тому, питання щодо особистісних якостей, які виступають чинниками психологічної безпеки, набуває особливої актуальності у сучасних суспільних умовах, що відзначаються підвищеною стресогенністю.

Метою дослідження є визначення особистісних чинників психологічної безпеки студентів університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття психологічної безпеки досить широко представлено в контексті різних сфер життєдіяльності і розглядається як: інформаційно-психологічна безпека (Г.В. Грачов, Т.С. Кабаченко, Г.Л. Смолян, і ін.), безпека освітнього середовища і особистості (І.О. Баєва, В.А. Дмитрієвський, Н.О Лизь, А. С. Харченко та ін.)

[1; 5; 8; 9], соціальна і соціально-психологічна безпека (О. Є. Блинова, Ю. П. Зінченко, О. Ю. Зотова, Т. В. Ексакусто та ін.) [2; 6; 7; 9].

Найбільш перспективним з погляду вивчення психологічної безпеки, на думку Т. В. Ексакусто, представляється «суб'єктний» підхід, згідно з яким людина є не об'єктом впливу (що обмежує можливості самого індивіда долати різні загрози), а суб'єктом, що взаємодіє з навколишнім світом. Суб'єктний підхід передбачає розгляд людини які активного, самостійного діяча щодо забезпечення власної психологічної безпеки. У межах даного напрямку психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе в світі, суб'єктивною оцінкою своєї життєдіяльності з точки зору її підконтрольності [9].

Інформаційно-психологічна безпека, на думку Г. В. Грачова [4], визначається як стан захищеності психіки від дії різноманітних інформаційних чинників, що перешкоджають чи ускладнюють формування і функціонування адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки людини і в цілому життєдіяльності в сучасному суспільстві, а також адекватної системи її суб'єктивних ставлень до навколишнього світу і самої себе.

Соціально-психологічна безпека О. Ю. Зотовою [7] описується як стан особистості, при якому вона здатна задовольнити базові потреби в самозбереженні і сприйнятті власної (психологічної) захищеності в соціумі. Соціально-психологічна безпека регулює соціальну поведінку людей, дає можливість прийняти рішення на користь або проти самої безпеки, активізує і направляє захисну і перетворюючу діяльність людини.

Цікавою є модель психологічної безпеки, запропонована Р. Янов-Бульман [10]. Почуття безпеки засноване на трьох категоріях базових переконань, що становлять ядро нашого суб'єктивного світу:

1. Віра в те, що в світі більше добра, ніж зла. У цю категорію входить ставлення до навколишнього світу взагалі і ставлення до людей (= Інші).

2. Переконавання, що світ сповнений сенсу. Зазвичай люди схильні вірити, що події відбуваються не випадково, а контролюються, підпадають під дію законів справедливості (= Мир).

3. Переконавання в цінності власного «Я». Тут основне значення мають три аспекти: «Я хороша людина» (самоцінність), «Я правильно поводжусь» (контроль) і оцінка власної успішності (= Я) [10].

Відповідно до суб'єктного підходу, психологічна безпека залежить не стільки від якості середовища і умов життєдіяльності, скільки від рівня розвитку самосвідомості особистості, що обумовлює конструктивну самореалізацію, активне подолання індивідом деструктивних впливів навколишнього світу. В межах даного підходу психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе в світі, суб'єктивною оцінкою стану життєдіяльності з точки зору його підконтрольності. Найважливішими складовими такої психологічної безпеки виступають відносини, активність, задоволеність і ін., збалансованість яких дозволяє суб'єкту в ситуаціях небезпеки зберігати цілісність, саморозвиватися, реалізовувати власні цілі і цінності в процесі життєдіяльності; долати несприятливі, небезпечні умови.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу досліджень, спрямованих на вивчення зв'язку між окремими характеристиками особистості та її психологічною безпекою впливає, що психологічна безпека пов'язана з рівнем осмисленості життя, особистісною зрілістю, цінностями, активністю, самостійністю, життєстійкістю, які дозволяють зберігати внутрішню збалансованість, і визначають захищеність людини від різного роду загрозливих впливів.

В емпіричному дослідженні взяли участь 78 студентів 3-4 курсів (жінки та чоловіки) Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Вік респондентів 20-25 років.

Вибір діагностичного інструментарію для вивчення психологічної безпеки і особистісних особливостей здійснювався на основі теоретичного аналізу. Використано наступні **методики**:

1. Шкала базових переконань Р. Янов-Бульман [10]. Даний опитувальник використовувався для вивчення когнітивного компонента уявлень про безпеку і рівня психологічної безпеки особистості. На думку Р. Янов-Бульман, одне з базових відчуттів нормальної людини – здорове почуття безпеки, що ґрунтується базових переконаннях, які, своєю чергою, вираховуються на основі восьми категорій переконань: доброзичливість (прихильність) світу (BW, benevolence of world), доброта людей (BP, benevolence of people), справедливість світу (J, justice), контрольованість світу (C, control), випадковість як принцип розподілу подій (R, randomness), цінність власного «Я» (SW, self-worth), ступінь самоконтролю (SC, self-control), ступінь успіху чи везіння (L, luckiness). Опитувальник містить у собі 32 твердження. Респондентам необхідно на кожне твердження вибрати один із запропонованих варіантів відповіді: «абсолютно не згоден», «не згоден», «скоріше не згоден», «скоріше згоден», «згоден», «повністю згоден». Обробка результатів проводиться за ключем, шляхом підсумовування балів, що належать обраним відповідям за певними шкалами.

Відзначимо, що оригінальна версія методики не передбачає розрахунку індексу психологічної безпеки. Однак, С. О. Богомазом [3] було проведено дослідження, в якому вони довели можливість розрахунку сумарного індексу «Психологічна безпека» як середнього арифметичного від додавання показників усіх 8 субшкал (Субшкала «Випадковість як принцип розподілу подій» береться зі знаком мінус).

2. Тест «Смиложиттєвих орієнтацій» (СЖО) (Д.О. Леонт'єв). Даний тест використовувався для вивчення змістовних характеристик усвідомленості життя. Тест складається з 20 пар альтернативних тверджень, між якими можливі сім градацій згоди. Методика містить кілька шкал. Шкала «Цілі» відображає наявність якихось значущих цілей в майбутньому. Шкали «Процес»

і «Результат» показують, відповідно, рівень задоволеності своїм життям в сьогоденні і минулому. Шкала «Локус контролю - Я» відображає уявлення про себе як про особистість, яка здатна бути господарем свого життя, а шкала «Локус контролю - Життя» свідчить про сприйняття життя як процес, що піддається контролю. Обробка і інтерпретація результатів складається із підрахунку балів відповідно до ключа і порівняння з нормативним показниками.

5. Методика «Ціннісні орієнтації» (О.І. Мотков). Використовується для вивчення цінностей особистості, як одного з показників особистісних особливостей, їх значимості і ступеня реалізації. Вивчається ступінь значущості та здійснення 10 ціннісних орієнтацій. Вони розділені на зовнішні і внутрішні цінності. Значимість і ступінь реалізації можливих цінностей життя оцінюється за 5-бальною шкалою (Дуже низька (1) Низька (2) Середня (3) Висока (4) Дуже висока (5)). Визначаються 4 основних показники: значущість зовнішніх цінностей, значущість внутрішніх цінностей, реалізація зовнішніх цінностей, реалізація внутрішніх цінностей.

3. Тест життєстійкості (С. Мадді, в адаптації Д. О. Леонтьєва, О. І. Рассказової) є адаптацію опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом С. Мадді. Методика містить як загальний показник – «життєстійкість», так і три показники за окремими компонентами (субшкалами) – «залученість», «контроль», «прийняття ризику». Респонденту пропонується відповісти на питання та відмітити той варіант, який найточніше відображає його думку. Є прямі і зворотні питання. Підсумовується як загальний бал життєстійкості, так і показники для кожної з 3 субшкал.

З метою виділення груп з різним рівнем психологічної безпеки було застосовано наступну процедуру. Первинні категорії переконань (за процедурою автора методики Р. Янов-Бульман) можуть оцінюватися як три узагальнених напрями ставлень:

1) Ставлення до доброзичливості (прихильності) навколишнього світу розраховується як середнє арифметичне між ВW и ВР (доброзичливість світу та доброта людей);

2) Ставлення до осмисленості світу, тобто до того, що світ справедливий та його можна контролювати, розраховується як середнє арифметичне між показниками J (справедливість світу), С (контрольованість світу) та реверсивним R (випадковість);

3) Переконання стосовно власної цінності, здатності до управління подіями та везіння розраховується як середнє арифметичне між SW (цінність «Я»), SC (самоконтроль), L (везіння).

Для кожної шкали розраховано інтервали значень, за допомогою яких була можливість з'ясувати, до якого інтервалу належить досліджуваний – низький, середній, високий. Потім було виділено 4 підгрупи: група 1 – 3 показники знаходяться на високому рівні (або вище за середній); група 2 – 2 показники знаходяться на високому рівні (або вище за середній), 1 показник на низькому рівні (нижче за середній); група 3 – 1 показник знаходиться на високому рівні (вище за середній); 2 показники – на низькому рівні (нижче за середній); група 4 – всі показники на низькому рівні (нижче за середній).

В результаті отриманий такий розподіл за групами респондентів: 1 група – 16 осіб (20,5%), 2 група – 25 осіб (32,1%), 3 група – 20 осіб (25,6%), 4 група – 17 осіб (21,8%).

Перша підгрупа складається із 16 осіб (20,5%). Їх уявлення характеризуються позитивністю по відношенню до світу, до себе, до інших, а так само тим, що їх активність в подоланні життєвих ситуацій і задоволеність безпекою навколишнього світу є досить високими. Респонденти даної підгрупи вважають, що світ і оточуючі їх люди доброзичливі (прихильні) по відношенню до них, світ є досить справедливим і його можна контролювати. Для них характерний позитивний погляд на природу людини, вони вірять в людей, в людські можливості, що дає підставу для щирих і гармонійних міжособистісних відносин. Вони характеризуються високою здатністю

встановлювати і підтримувати контакти, їм властива відсутність боязкості в розкритті себе. Респонденти даної підгрупи задоволені навколишнім світом в цілому і своїм життям, зокрема. Респонденти даної підгрупи демонструють високі значення за всіма показниками психологічної безпеки. Якісний аналіз результатів дозволяє припустити, що респонденти даної підгрупи характеризуються схильністю до інтернальності і високою самооцінкою.

Друга підгрупа містить у собі 25 (32,1%) респондентів. Уявлення респондентів даної підгрупи характеризуються позитивним ставленням до світу, себе та інших, при цьому вони відзначають наявність досить низької активності і характеризуються низькою задоволеністю безпекою навколишнього світу. Вони вважають, що світ і оточуючі їх люди доброзичливі (прихильні) по відношенню до них, світ є досить справедливим та основні події можна контролювати. Для них характерний позитивний погляд на природу людини, вони вірять в людей, могутність людських можливостей, що дає підставу для щирих і гармонійних міжособистісних відносин. При цьому у них спостерігаються значні труднощі в здатності встановлювати і підтримувати соціальні контакти, проблеми в розкритті себе. Вони задоволені оточуючим світом в цілому, але не задоволені своїм життям. Можна припустити, що респонденти даної підгрупи характеризуються схильністю до інтернальної моделі поведінки і низькою самооцінкою. Таке поєднання характеристик є досить незвичним і суперечливим, оскільки, інтернальність, як правило, пов'язана з упевненістю в собі, з відчуттям людиною своєї сили, гідності, з самоповагою, соціальною зрілістю. При цьому, треба зазначити, що надмірна розвиненість інтернальності іноді може призводити до самозвинувачення і, як наслідок, до розвитку низької самооцінки. Дана дихотомія може призводити до емоційних зривів, підвищеної тривожності внаслідок розбіжності між переконаністю в тому, що людині підвладне все, і низькою самооцінкою. Якісний аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що при цьому у них відзначається надмірна вимогливість до себе, що може призводити до

самозвинувачення і, як наслідок, до досить низької активності і задоволеності своїм життям.

Третя підгрупа містить 20 (25,6%) осіб. Уявлення студентів даної підгрупи характеризуються негативним ставленням до себе та інших, відзначається досить низька активність на тлі досить високої задоволеності безпекою навколишнього світу. Респонденти даної підгрупи відзначають, що найчастіше світ і оточуючі люди доброзичливі (прихильні) по відношенню до них, проте світ є неконтрольованим і не справедливим. Вони не вірять в людей, людські можливості. У респондентів даної підгрупи спостерігаються значні труднощі в здатності встановлювати і підтримувати соціальні контакти, проблеми розкриття себе. Вони не досить прихильно ставляться до себе, свого життя, своїх міжособистісних відносин, навколишнього світу. Можна сказати, що досліджувані даної підгрупи характеризуються схильністю до екстернальної моделі поведінки і швидше до низької самооцінки. Таке поєднання характеристик цілком виправдано. Люди з тенденцією до екстернальності характеризують себе як егоїстичних, залежних, нерішучих, невпевнених, нещирих, несамостійних, дратівливих. Наявність у суб'єктів високої задоволеності життям при низькій активності і недоброзичливому ставленні до світу, себе та інших може пояснюватися недостатньою рефлексією суб'єктами актуальної ситуації, що робить даний тип найбільш вразливим до різного роду несприятливих впливів, при відсутності адекватної відповіді на ситуацію.

Четверта підгрупа містить у собі 17 (21,8%) респондентів. Характерними ознаками даної підгрупи є негативне ставлення до світу і низька задоволеність безпекою навколишнього світу на тлі уявлень про свою досить високу активність в подоланні життєвих ситуацій. Так, респонденти даної підгрупи вважають, що найчастіше світ і оточуючі люди доброзичливі (прихильні) по відношенню до них, проте світ є не контролюваним і не справедливим. Для них характерна невисока віра в людей, в людські можливості. Вони здатні встановлювати і підтримувати соціальні контакти, рідко відчують страх в розкритті себе іншим. Респонденти цієї групи не задоволені оточуючим світом,

своїми відносинами з іншими людьми. При цьому вони задоволені собою, своїм життям в цілому. Можна сказати, що респонденти даної підгрупи характеризуються схильністю до екстернального типу поведінки і високою самооцінкою. Вони є активними, але результат їх активності не приносить їм задоволення, оскільки вони не вірять в «справедливість світу», їх активність носить непродуктивний характер.

Таким чином, різні поєднання ставлення до світу, себе та інших, активності і задоволеності визначають уявлення про психологічну безпеку. Відповідно ці підгрупи умовно можна позначити як зі сприятливим уявленням про психологічну безпеку (з позитивним ставленням, високою активністю і задоволеністю), умовно його можна назвати «гармонійні» – це 1-ша підгрупа досліджуваних студентів (16 осіб); з несприятливим уявленням про психологічну безпеку: респонденти з позитивним ставленням до світу, себе, інших, низькою активністю і задоволеністю; респонденти з негативним ставленням до себе та інших, низькою активністю на тлі досить високої задоволеності; респонденти з негативним ставленням до світу, низькою задоволеністю на тлі досить високої активності (умовно їх можна позначити як «дисгармонійні» – 2-га, 3-тя, 4-та підгрупи (62 особи)).

В результаті проведеного нами дослідження виявлено кореляцію (обчислювався коефіцієнт Спірмена) між уявленнями про психологічну безпеку і особистісними характеристиками респондентів. Так, уявлення про психологічну безпеку корелюють з такими показниками як: осмисленість життя ($r = 0,63$ при $p < 0,05$), цінності ($r = 0,42$ при $p < 0,05$), погляд на природу людини ($r = 0,39$ при $p < 0,05$), значимість внутрішніх цінностей ($r = 0,46$ при $p < 0,05$), локус-контролю - Я ($r = 0,53$ при $p < 0,05$), локус-контролю - життя ($r = 0,51$ при $p < 0,05$). Відповідно, чим більше сприятливими є уявлення людини про психологічну безпеку (і відповідно вище рівень психологічної безпеки), тим вище рівень осмисленості життя, більшою мірою розвинені внутрішні цінності, більш позитивним є погляд на природу людини в цілому. А також з такими показниками, як цілі ($r = 0,57$ при $p < 0,05$), вольова саморегуляція

($r = 0,48$ при $p < 0,05$), реалізація зовнішніх цінностей ($r = 0,54$ при $p < 0,05$), реалізація внутрішніх цінностей ($r = 0,59$ при $p < 0,05$), процес (або інтерес і емоційна насиченість життя) ($r = 0,38$ при $p < 0,05$). Відповідно, чим більш сприятливими є уявлення про психологічну безпеку, тим вище прагнення до особистісного зростання, прийняття відповідальності за свої вчинки, прагнення до досягнення цілей і розвитку внутрішнього світу, вище рівень волевої саморегуляції, реалізація зовнішніх і внутрішніх цінностей, і тим більшою мірою життя сприймається як цікаве і емоційно насичене. Отримано статистично значущі кореляційні зв'язки з характеристиками особистості, як показниками її стійкості, такими як: результативність ($r = 0,59$ при $p < 0,05$), життестійкість ($r = 0,49$ при $p < 0,05$). Отже, чим більше сприятливими є уявлення про психологічну безпеку, тим вище респонденти оцінюють свою здатність справлятися з поставленими завданнями, тим більш наполегливо і з великим оптимізмом вони долають труднощі на шляху до мети, їм властива впевненість у своїх силах долати стресові ситуації, продовжувати ефективно працювати, не втрачаючи душевної рівноваги. Таким чином, уявлення про психологічну безпеку позитивно корелюють як з базовими, стійкими характеристиками особистості, з характеристиками, що відображають можливості особистості до самовдосконалення, так і з характеристиками особистості, що відображають її стійкість, можливість протистояти негативним впливам.

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено чотири підгрупи респондентів з різним уявленням про психологічну безпеку, що відрізняються ставленням до себе, світу, інших, уявленнями про свою активність та задоволеність. Відмінними ознаками першої групи є позитивне ставлення до світу, позитивний погляд на природу людини, уявлення про те, що для них характерною є висока соціальна активність, задоволеність собою, відносинами з іншими людьми, своїм життям і навколишнім світом в цілому. Характерними особливостями другої підгрупи є позитивне ставлення до навколишнього світу, низька соціальна активність і незадоволеність своїм

життям. Відмінними ознаками третьої підгрупи є негативний погляд на природу людини, невисока соціальна активність і досить висока задоволеність. Відмінними рисами четвертої підгрупи є негативне ставлення до навколишнього світу, середній рівень задоволеності і досить висока соціальна активність.

Порівняльний аналіз особистісних особливостей показав, що найвищі показники спостерігаються у респондентів зі сприятливим уявленням про психологічну безпеку, і у респондентів з позитивним ставленням до світу, себе та інших, які водночас мають низьку активність і задоволеність. Досліджувані цих підгруп мають розвинені особистісні (суб'єктні) якості: високий рівень осмисленості життя, локусу-контролю - Я, високий рівень вольової саморегуляції, високий рівень життєстійкості, прагнення до особистісного зростання, що створює можливість ефективного подолання різного роду несприятливих впливів, збереження цілісності суб'єкта, що пояснюється їх позитивним світосприйняттям. Найнижчі значення суб'єктних характеристик спостерігаються у респондентів з високою задоволеністю, які водночас мають низьку активність і негативне ставлення до себе та інших, що робить їх найбільш уразливими до загрозливих впливів різного генезу. Таким чином, особистісні особливості, представлені розвиненими ціннісно-смысловими орієнтаціями, локусом-контролю - Я, прагненням до особистісного зростання, високою вольовою саморегуляцією, життєстійкістю, забезпечують позитивне ставлення до світу, себе, інших, високу активність і задоволеність, що створює можливість оцінювати ситуації небезпеки і загрози, як такі, що можна подолати, адекватно оцінюють свої можливості, які дозволяють долати труднощі.

Література

1. Баева И. А. Психологическая безопасность образовательной среды школы и ее психологическое сопровождение / И. А. Баева, Л. А. Гаязова // Психологическая наука и образование. – 2012. – № 3. – С. 30–40.

2. Блинова О. Є. Психологічна безпека: аналіз наукових уявлень та досвід емпіричного дослідження / О. Є. Блинова // Психологічні основи розвитку особистості: монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач. – Запоріжжя : Просвіта, 2018. – С.239–254.

3. Богомаз С. А. Психологическая безопасность и ее измерение с помощью Шкалы базисных убеждений / С. А. Богомаз, А. Г. Гладких // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – №318. – С.191–195.

4. Грачев Г. В. Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита / Г. В. Грачев. – М.: Изд-во ПЕР СЭ, 2003. – 304 с.

5. Дмитриевский В. А. Психологическая безопасность в учебных заведениях / В. А. Дмитриевский. – М.: Изд-во Педагогическое общество России, – 2002. – 202 с.

6. Зинченко Ю. П. Психологическая безопасность личности и общества в современном информационном пространстве / Ю. П. Зинченко, Л.А. Шайгерова, Р. С. Шилко // Национальный психологический журнал. – 2011. – № 2. – С. 48-59.

7. Зотова О. Ю. Концептуальные представления о социально-психологической безопасности личности / О. Ю. Зотова // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2010. – № 11. – С. 129–136.

8. Харченко А. С. Психологічна безпека особистості викладача вишу / А. С. Харченко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: психологічна. – 2012. – Вип. 2(2). – С. 443-450. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%282%29__52

9. Эксакусто Т. В. Психологическая безопасность в проблемном поле психологии / Т. В. Эксакусто, Н. А. Лызь // Сибирский психологический журнал. – 2010. – № 37. – С. 86–91.

10. Янов-Бульман Р. Шкала базовых убеждений / Р. Янов-Бульман / Психодиагностика толерантности личности / Под ред. Г. У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М.: Изд-во «Смысл», 2008. – 172 с.